

**Що за маячня? Ефективна
протидія фейкам,
конспірології та обману**

КУПИТИ

«Чому врожайність зернових низька? Це через шкідників! Знищте горобців!» — приблизно такою логікою керувався Мао Цзедун у 1958 році. Та врожаї ще дужче впали, і 36 мільйонів китайців померли від голоду. Це катастрофа, а ще — приклад спотвореного мислення чи, простіше, маячні.

Джон Петрочеллі аргументовано пояснює, що таке маячня і чому люди надто довірливі до всілякої необґрунтованої дурні. Ви дізнаєтеся, як Берні Медофф обдурих топових фінансистів на мільярди доларів, а після слів Трампа про лікування від COVID-19 люди потруїлися відбілювачем. Або ж як нас дурять за допомогою фейкових новин, теорій змов, заяв популістів, рейтингів вина чи історій про наших геніальних дітей, які після спортклубу за кругленьку суму стануть чемпіонами.

То як протидіяти маячні й розвинути критичне мислення? У цій книжці ви знайдете поради, що допоможуть адекватно оцінювати інформацію і відокремлювати факти від вигадок.

Зміст

Передмова. Що таке маячня?

Ціна маячні

Довірливість до маячні

Коли й чому люди верзуть маячню

Маячнярі-митці

Стернова рубка з виявлення маячні

Експерти-викривачі маячні

Висновок

Життя без маячні

Подяки

Додаток Проблеми мислення

Перевірка фактів

Примітки

ПЕРЕДМОВА ЩО ТАКЕ МАЯЧНЯ?

Маячня, -і, жін., розмовн.; зневажл. 1. Про щось дурне, оманливе або хвалькувате. 2. Щось, що не заслуговує на увагу, довіру. 3. Зухвала риторика або поведінка. Верзти (-зу, -зеш) маячню. 1. Говорити щось нерозумне або зухвале. 2. Вести пусті, марні розмови. 3. Намагатися ввести в оману чи обдурити, говорячи дурниці. Маячняр, -а, чол. 1. Людина, яка верзе маячню.

У лютому 2017 року, лише за два дні до Матчу всіх зірок НБА — 2017, суперзірка Кайрі Ірвінг зробив кілька цікавих заяв у подкасті, який зрештою привернув уваги більше, ніж сама гра. Ось що він сказав:

Це не якась там теорія змови. Земля пласка. Земля плоска. Земля плоска... Мені завжди казали, що Земля кругла. Але зверніть увагу на ландшафт, коли ми подорожуємо, і той факт, що.. ви дійсно вірите в те, що

ми обертаємося навколо Сонця, як і решта планет, які рухаються по конкретних датах, і це ще й впливає на події на цих «планетах» [так, слово «планети» в лапках)? Бо все, що вони посилають у космос — або кажуть, що посилають, — не повертається...

У нас немає жодної конкретної інформації, окрім тієї, яку вони нам згодують. Вони, по суті, кажуть нам, у що вірити, а у що ні. Але істина просто в нас під носом. Треба лише її пошукати?.

Кайрі такий не один. Якийсь сайт YouGov провів опитування серед більш як 8 тисяч дорослих американців, яких запитали: «Ви вірите, що Земля кругла або плоска?». Лише 84 % респондентів були впевнені, що Земля кругла, 5 % сумнівалися, 2 % вірили в плоску Землю, а 7 % не могли відповісти. Ба більше, понад

226 тисяч учасників Товариства плоскої Землі у фейсбуці заперечують кривину планети та пропагують помилкову віру в те, що Земля плоска. Але коли хтось на зразок Кайрі Ірвінга — всесвітньо відомої зірки баскетболу з понад 4 мільйонами підписників у твітері — кидає подібні заяви, це привертає шалену увагу.

Але чи дійсно Кайрі вірив у те, що сказав? Чи він просто верз маячню?

Як соціолог я дуже серйозно ставлюся до заяв Кайрі. Ні-ні, я не сприймаю серйозно самі заяви, бо це все одно, що сказати, що Місяць зроблений із сиру. Я ставлюся до них серйозно, бо вже давно вивчаю феномен маячні, а твердження Кайрі ідеально вписуються в модель поведінки, яку я не раз спостерігав на власні очі.

Повірити в плоску Землю можна було б, якби існували справжні докази всесвітньої змови з метою фальсифікації десятиліть космічних досліджень, спростовувалися цілі галузі науки або відкривалися нові сили й закони природи. Але фактично нічого із цього не потрібно. Вистачить лише світогляду, який повністю ігнорує істину й справжні докази. Іншими словами, вистачить маячні.

Кайрі закликає нас докопатися до істини, пошукавши й «дослідивши» конкретну інформацію. Класичний хід маячня: ігнорувати численні переконливі докази, заявляючи, що реальна відповідь спирається

не на них чи взагалі не відома». Не знаю, що Кайрі мав на увазі під словом «дослідити», але якби він дійсно підійшов до питання з наукового погляду, то знав би, що Земля аж ніяк не плоска.

Якби Кайрі хотів погратися у справжнього науковця, то міг би вивчити наукові докази, що є у відкритому доступі. Вчені часто користуються методом аналізу: критично оцінити купку досліджень набагато простіше (а ще — швидше й дешевше), ніж проводити власні експерименти. У нас є чітко задокументовані докази: тінь Землі на Місяці, коли Земля проходить між Місяцем і Сонцем (тобто місячне затемнення); той факт, що схід і захід сонця трапляються у світі в різний час; форми інших планет і той факт, що програми космічних досліджень у всьому світі зібрали купу фотографій із супутників. Усе це підтверджує теорію, що Земля не плоска. Як людина з критичним мисленням, яка спирається на факти й докази, я переконаний, що Земля має сферичну форму. Чому? Бо численні незалежні джерела з незалежними доказами сходяться в тому, що планета, на якій ми живемо, більше схожа на баскетбольний м'яч, аніж на хокейну шайбу.

Якщо ж чужі роботи не задовольняють скептиків на зразок Кайрі, завжди можна вдатися до експериментальної перевірки (теж важливий науковий метод). Один такий експеримент провів понад два тисячоліття тому грецький вчений Ератосфен, який визначив форму Землі за допомогою палиці в ґрунті й елементарної математики. Ератосфен знав, що в єгипетському місті Сієна (тепер Асуан) у перший день літа (21 червня) опівдні сонце було рівно над головою, бо предмети не кидали жодної тіні. Ератосфен тоді перебував в Александрії, приблизно за 800 кілометрів на північ від Сієни. Він устроїв палицю в землю й став чекати полудня, спостерігаючи за тінню. І вона з'явилася: кут тіні від палиці становив близько 7 градусів. То якщо сонячні промені падають під тим самим кутом у той самий час доби, але палиця в Александрії кидає тінь, тимчасом як палиця в Сієні — ні, тоді поверхня Землі має бути вигнутою". Якщо ж це не переконає скептиків, вони можуть повторити маршрут португальського дослідника Фернана Магеллана та іспанця Хуана Себастьяна Елькано, які здійснили навколосвітню подорож. Магеллан і

Елькано відплили із Севільї 20 вересня 1519 року, перетнули Атлантичний океан, обігнули південний край Південної Америки, проплили Тихий та Індійський океани, знову обігнули південний край — тепер уже Африки — і повернулися в Севілью 6 вересня 1522 року. Якщо ж трьох років на кругосвітнє плавання у вас немає, можете скористатися повітряним маршрутом Діка Рутана та Джини Єгер. Вони стали першими, хто облетів земну кулю, витративши на це лише дев'ять днів. Іншими словами, є чимало способів дійти того самого висновку.

Однак Кайрі не єдиний, хто вірить у брехню. Багато людей досі переконані, що Великий китайський мур можна побачити з Місяця, попри те, що астронавти «Аполлона» це заперечили. Що один людський рік життя еквівалентний семи собачим, хоча вік собаки залежить від його розміру й породи (через 7 років сенбернару буде 54, а мальтійській болонці — лише 44). Що тепло ми найшвидше втрачаємо через голову, хоча експерти давно довели, що людям буде однаково холодно як без штанів, так і без капелюха. Що вживання цукру робить дітей гіперактивними, хоча чи не всі дослідження показують, що цукор ніяк не пов'язаний з гіперактивністю-. Що вітамін С є ефективним засобом лікування застуди попри те, що вчені практично не знайшли цьому підтвердження.

Але для людей, які принципово не вірять у науку, ці факти — лише порожній звук. Якщо людина вважає, що тисячі вчених у всьому світі вступили в змову, щоб приховати від нас справжню форму Землі, то пояснювати щось марно. Попри публічну критику Кайрі за підтримку теорії плоскої Землі, він продовжував твердо правити своє, хоча й у 2018 році заявив: «Я не знаю. Я справді не знаю». Додавши, що людям варто «провести власні дослідження, перш ніж у щось вірити», бо «наша система освіти недосконала». Нехай і так.

КУПИТИ